

Bölüm 7

KARABAĞNAMESLER ÇERÇEVESİNDE KARABAĞ HANLIĞI'NIN SİYASİ VE ASKERİ TARİHİ

Zühre Nur PEHLİVAN¹

Giriş

Karabağnameler, Azerbaycan'ın önemli bir bölgesi olan Karabağ'ın değerini ve önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu kronikler, bölgeye sonradan gelen Ermeni yerleşimciler meselesi hususunda da birçok meseleyi çözüme kavuşturmakta ve Karabağ sorununu anlamamız açısından önem teşkil etmektedir. Kroniklerin iyi bir şekilde araştırılması, Karabağ Hanlığı'nın ortaya çıkışı ve geçirdiği süreç bakımından da önemlidir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda Karabağ Sorunu ile ilgili pek çok literatür mevcutken Karabağ Hanlığı'nın özellikle de ilk dönemleriyle ilgili çalışmalar yüzeysel ve sınırlıdır. Bu çalışmada, Karabağ Hanlığı'nın XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk yarısında geçirmiş olduğu süreç ele alınmaktadır. Kroniklerin içeriği kadar nasıl ve neden yazıldığını bilmek, Karabağ Tarihi'ni iyi analiz edebilmemiz açısından değerlidir. Karabağnameleri tasnif ederken neşri esas tutulmak suretiyle şu şekilde sıralamak mümkündür: Mirza Adıgüzel Bey "Karabağname", Mirza Cemal Karabağlı "Karabağ Tarihi", Ahmet Bey Cevanşir "Karabağ Hanlığı'na Dair", Mirza Yusuf Karabağlı "Tarih-i Şerif", Mir Mehdi Hazani "Kitab-ı Tarih-i Karabağ", Rızakulu Bey Mirza Cemaloğlu "Penah Han ve İbrahim Han'ın Hakimiyetleri ve O Zamanki Hadiseler", Mirza Rahim Fena "Tarih-i Cedit-i Karabağ", Baharlı "Ahvalat-ı Karabağ", Hasan İhfaAlizade "Şuşa Şehri'nin Tarihi", Hasan Ali Karadağlı "Karabağ Vilayetinin Kadim ve CedidKeyfiyyet ve Övzaları" (Keyfiyyet-Kalite, Övza-Durum), Abbaskulu Ağa Bakıhanov "Gülistan-ı İrem".

Karabağname yazarlarından biri olan Mirza Adıgüzel Bey eserini General Kolu-byaki'nin oğlunun isteği üzerine yazmıştır. Rusya'nın Karabağ bölgesine girmesiyle generalin oğlu, bölgenin tarihine ilgi duymuş ve Mirza Adıgüzel Bey'den bir eser kaleme almasını istemiştir. Nihayetinde bu kıymetli eser gün yüzüne çıkmıştır. Mirza Adıgüzel Bey, Ağa Muhammed Şah'ın 1795 yılında gerçekleştirdiği Şuşa Seferi'nin canlı tanığıdır. Bu durum eserin önemini arttırmaktadır. Mirza Adıgüzel Bey'in eseri 12 bölümden oluşmaktadır. Eserde, Nadir Şah zamanındaki olaylar, Şah'ın ölümünün akabinde meydana gelen hadiseler, Penah Ali Han dönemi, İbrahim Han dönemi ve 1828 yılına kadar cereyan eden olaylar yer almaktadır. Mirza Adıgüzel Bey Rusya'nın Tiflis bakanı Kavalenski'nin yanında çalışmış ve Lisaneviç'in yanında tercümanlık yapmıştır. Bunun yanı sıra Rus-İran savaşlarının olduğu süre içerisinde

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, znurpeh@hotmail.com.

Karabağname müelliflerinden bazılarının tanık olduğu olayları aktarması, eserlerin önemini arttırmaktadır. Müelliflerin çoğunun tefekküründe, İran'a karşı Rusya'yı tercih etme eğilimleri gözlemlenmektedir. Bu durum Rusya ile yakın temas halinde olduklarından kaynaklanmış olabilir. Nitekim Mirza Adıgüzel Bey ve Mirza Cemal Karabağlı'nın Rusya hizmetinde çalıştığından daha önce bahsetmiştik. Bazı olaylarda Karabağ Hanlarını haklı çıkarmaya çalışmışlar veya yaptıkları yanlışları haklı bir gerekçeye dayandırmışlardır. Bu durum, Hanların haklarını teslim etmeye fayda sağlamış buna karşın objektif tarih anlayışına gölge düşürmüştür.

Kroniklerde genellikle birbirlerine yakın ve tamamlayıcı ifadeler kullanılmıştır. Bunun sebebi, aynı tarihlerde ortaya çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Osmanlı kaynaklarında Osmanlı Devleti ile Karabağ Hanlığı arasındaki ilişkiler, gönderilen elçi ve hediyeler yer alırken Karabağnamelerde söz konusu devletler arasındaki ilişkilere değinilmemiş olması dikkat çekicidir. Karabağname yazarlarının Osmanlılarla olan diplomatik yazışmalardan haberdar olmamaları, bu ilişkiler hakkındaki bilgilerin ortaya çıkmasını engellemiştir.

Karabağ sorununu daha iyi anlamak ve Karabağ Hanlığı'nın ilk dönemleri hakkında bilgi sahibi olmak için Karabağnamelerin incelenmesi gerekir. Bunun yanı sıra Karabağnamelerde Ermeni yerleşimcilerinden, Kürekçay, Gülistan ve Türkmençay Antlaşmalarından bahsedilmiş olması, Karabağ sorununun temelini iyi anlayabilmek açısından faydalıdır. Söz konusu eserlerin geç basılmış olması, onların tarihe kazandırılmasını geciktirmiştir. Ülkemizde Karabağ Sorunu hakkında birçok çalışma yapılmakta fakat Karabağ Hanlığı ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıda kalmaktadır. Genellikle çalışmalar 1980'lerden sonra meydana gelen olayları ele almaktadır. Karabağnameler ve Karabağ Hanlığı ile ilgili çalışmalar yapmak, sorununun aydınlatılmasına fayda sağlayacaktır.

Kaynakça

- _____. (2008). *GarabaghtheEternal Memory of AzerbaijanHeritage*, Bakü.
- _____. (2005). *Dağlık Karabağ Münakaşası*. Azerbaycan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanlığı İşler Dairesi Başkanlığının Kitaphanesi, Bakü.
- Adıgüzel, M. (2006). "Karabağ Tarihi", *Karabağnameler*, Bakü, C. 1, 4-116.
- Adıgüzel, A. R. (2010). "Karabağ Hanlığı'na Dair Salnameler", Şanlı Tarihi Acı Talihi, Karabağ, (Ed.), Rasim Ekşi, İstanbul: 2010, 125-198.
- Alışık, G. S. (2008). "Karabağ Dağlık Mıydı Bağlık Mıydı?", *TurkishStudies*, S. 3/5, 582-603.
- Alizade, H. İ. (2006). "Şuşa Şehrinin Tarihi", *Karabağnameler*, Bakü, C. 2, 75-120.
- Aslanlı, A. (2013). *Yeni Küresel Mücadele ve Karabağ Sorunu*, Ankara: Ekoavryasya Yayınları.
- Baharlı, (2006). "Ahvalat-ı Karabağ", *Karabağnameler*, Bakü, C. 2, 31-74.
- Bakıhanov, A. (2006). "Gülistan-ı İrem", *Karabağnameler*, C. 2, 131-174.
- Behrad. (1372). *Karabağ ÇeşmEndazi Tarih*, Tebriz.
- Bünyedov, Z. M., Y.B. Yusufov. (1994). *Azerbaycan Tarihi, En kadim Zamanlardan XX. Asra Dek*, Bakü.
- Cemaloğlu, R. (2006). "Penah Han ve İbrahim Han'ın Karabağ'daki Hakimiyetleri ve O Zamanın Faaliyetleri", *Karabağnameler*, Bakü, C. 3, 235-287.
- Cevanşir, A (1993). *Karabağ Hanlığının Tarihi*, Çev. Yusuf Gedikli, İstanbul: Türkmenistan Türkleriyle Dayanışma Derneği.
- Çağın, S., İlker, A. (1993). *Karabağ*, İzmir.
- Çahmaqlı, Q. (2009). *Dağlık Karabağ İşgalden Önce..ve Sonra*, Bakü.
- Çingizoğlu, E. Avşar, A. (2014). *Meşhur Afşarlar, (Tarihi-biografik- tedqiqat)*, Bakü.
- Doğan, T. (2013). "Afşar Türkleri (Güney Azerbaycan) Ağzı, *Yeni Türkiye* 55.
- Durdular, E. (1995). "A; Case Study: NagornoKarabakhDispute 1988-1994" *Basılmamış Yüksek Lisans*

- Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.
- Eliyarlı, S. (1996). *Azerbaycan Tarihi, Uzak Geçmişten 1870'li Yıllara Kadar*, Bakü.
- Emrahov, M. İ., E. Cengizoglu. H. İ. Hasanov. (2008). *Karabağ Hanlığı*, Bakü.
- Fayql, E. (2009). İpekyolu Üzerinde Odlar Yurdu- Azerbaycan Tarihi, Bakü.
- Fena, M. R. (2006). "Tarih-i Cedidi Karabağ", *Karabağnameler*, Bakü, C. 2, 7-30.
- Gökçe, M. (2011). "Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *TurkishStudies*, S. 6, 1111-1126.
- Hacıyev, Q., Nuiyev, S. (2011). *Vladimir Kazimirovun "QarabağdaSulh"Arzusu ve EsliNiyyeti*, Bakü.
- Hacıyeva, Z. (2007). *Karabağ Hanlığı Sosyal İktisadi Münasebetler ve Devlet Kuruluşu*, Bakü.
- Hazani, M. M., "Kitab-ı Tarih-i Karabağ", *Karabağnameler*, C. 3, 107-235.
- Hurç, Y. (2008). "Türkiye'nin Karabağ Politikası", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı.
- Hüseynov. (2007). 'Qarabağnameler' Azerbaycan Tarihini Öğrenmek İçin Menbe Kimi, Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası A. A. Bakıhanov Adına Tarih Enstitüsü, Bakü.
- İsmailov, M. (2010). *İlk Çağlardan XX. Yüzyıl Başlarına Kadar Azerbaycan Tarihi*, Çev. Vefa Kurban, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Karabağlı, M. C. (1990). *Karabağ Tarihi*, Çev. Tahir Sünbül, Ankara: Kök Yayınları.
- Karabağlı, M. Y. (2006). "Tarihî Şerif", *Karabağnameler*, Bakü, C. 3, 9-108.
- Karadağlı, H. (2006). "Karabağ Vilayetinin Eski ve Cedit Keyfiyet ve Üvzaları", *Karabağnameler*, Bakü, C. 2, 121-130.
- Karadeniz, Y. (2006). İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925), İstanbul: Bakış Yayınları.
- Kemaloğlu, M. (2013). "Çebrayil-Büyük Mercanlı Sosyal Hayatından Örnekler (Azerbaycan-Karabağ Bölgesi)", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1-43.
- Kılıç, M. (1997). *Dünyadaki Türkmenler*, Bursa.
- Mahmudov, Y., Şükürov, K. (2005). *Karabağ Real Tarih, Faktlar, Senedler*, Bakü.
- Mehmediyev, R. (2015). *Dağlık Karabağ; Kaynakların Diliyle Tarih*. İstanbul: Berikan Yayınları.
- Musa K. (2014). "Tarihî Kökenleri, Gelişim Seyri ve Barış İnsiyatifleri Bağlamında Ermenistan'ın Azerbaycan'a Yönelik İşgal Politikaları (1987-2010)", *Yeni Türkiye/60*, 1-24.
- Mustafazade, T. (2014). *Karabağ Hanlığı*, Çev. Sebahattin Şimşir, İstanbul: IQ Yayınları.
- Nağı, A. (2008). "Ermenilerin İlk Arazi İddiaları ve Cumhuriyet Devri", *Karabağ, Dünen, Bu Gün ve Sabah VII*, Bakü: Karabağ Azatlık Teşkilatı, 15-25.
- Necfli. (2007). "XVIII. Asırda Azerbaycan Arazisinde Ermeni Devleti Yaratılması Cehdler", *Karabağ Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz*, Bakü, 88-109.
- Novruzoglu, R. (2012). *Karabağ "Ecmiedzin" in Mehfi Krifi Altında*, Bakü.
- Onk, N. (1997). *Azerbaycan Karabağ Tarihi*, İstanbul.
- Özçelik, İ. (2003). *Karabağ Tarihi ve Karabağ'da Ermeni Olayları*, Ankara: Bilge Yayınları.
- Qarabağlı, A. (2008). *Qarabağ Onun Kadim Tayfaları ve Toponimleri*, Bakü.
- Receptli, Q. (2013). *Azerbaycan Tarihi*, Bakü.
- Resulzade, M. E. (1990). *Azerbaycan Cumhuriyeti, (Keyfiyyet-i teşekkülü ve Şimdiki Vaziyeti)*, Haz. Yavuz Akpınar, İrfan Murat Yıldırım, Sabahattin Çağın, İstanbul.
- Resulzade, M. E. (1995). *Azerbaycan Problemi*, Çev. Perihan Mete, Sebahattin Şimşir, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Saray, M. (1999). *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, TTK, Ankara.
- Sariahmetoğlu, N. (2011). *Karabağ*, İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Serdariniya, S. (1384). *Karabağ Der Güzargahe Tarih*, Tebriz.
- Shaffer, B. (2008). Sınırlar ve Kardeşler İran ve Azerbaycanlı Kimliği, Çev. Ali Gara, Vüsal Kerimov, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Süleymanov, K. (2013) "Türk Kamuoyunda Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ Politikası", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Swietochowski, T. (1995). *Russia and Azerbaijan A Borderland in Transition*, Newyork.
- Şükürov, K. K. (2006). *Türkmençay 1828, Tarih-i Kronika*, Bakü.
- Taşkıran, C. (1995). "Tarih Akışı İçinde Karabağ Meselesi ve Türkiye'nin Karabağ Politikası". *Basılmış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara.
- Taşkıran, C. (1995). *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Taşkıran, C. (1995). *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Yıldırım, D., Özönder, M. C. (1991). *Karabağ Dosyası*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.